

Språkene i Norden*

Likheter og ulikheter i de skandinaviske språkene

Av *Torbjørn Breivik, Språkrådet*

Historikk, slektskap og forståelse – med norsk som utgangspunkt

Fem av språkene som i dag snakkes og skrives i Norden, har felles opphav. Fram til ca. 700-tallet snakket de som bodde i Norden et nordisk språk som alle forsto, og språket hadde ikke særlig store forskjeller i ordforråd og uttale. I perioden fra 700-800-tallet og fram mot år 1000 foregikk en språkutvikling som gjorde at man rundt år 1000 kunne konstatere at noe hadde skjedd med språket i Norden: det var tydelige forskjeller mellom språket som ble brukt i de vestlige områdene og språket som ble brukt i de østlige områdene. I dag er situasjonen slik at man med utgangspunkt i talt norsk, svensk eller dansk, fremdeles kan forstå hverandre. Dagens islandsk og færøysk er ikke forståelig for nordmenn, svensker og dansker. Når det gjelder skrift, er situasjonen tilsvarende: Norsk, svensk og dansk er langt på veg gjensidig forståelig, mens islandsk og færøysk ikke er det.

I dagens Norge er det stor aksept for å bruke dialekt i radio og TV, og i skrift brukes de offisielle normene bokmål og nynorsk. Det betyr at de som vokser opp i dagens Norge, hører ulike dialekter og lærer seg å forstå dem. Denne situasjonen er nok sterkt medvirkende til at vi lettere forstår våre naboer også: Svensk er ikke så mye forskjellig fra norsk når det gjelder uttale, og skrevet dansk ligner ganske mye på skrevet bokmål. Det som kan være vanskelig for mange nordmenn, er å forstå dansk uttale, mens skrevet svensk kan by på noen utfordringer når det gjelder hva ord betyr.

Hvordan ser du om teksten er svensk eller dansk?

Med utgangspunkt i norsk vil skriftlig dansk være lettere tilgjengelig enn skriftlig svensk, men når det gjelder talt språk, vil svensk være lettere å forstå enn dansk. Nedenfor får du noen tips om hva du kan se etter i skrevne tekster for å finne ut om teksten er på svensk eller dansk. Seinere skal vi se nærmere på hva som kan være vanskelig å forstå når du hører svensk eller dansk.

For nordmenn er det lett å se om en tekst er svensk ved å lete etter ord med bokstavene *æ* og *ø*. Disse to bokstavene skrives ulikt norsk: Svensk bruker skrivemåten *ä* og *ö*. I tillegg sorteres de etter *å* i alfabetet, noe som er nyttig å huske om du skal finne fram i en telefonkatalog eller et leksikon. Et godt tips er å finne ordene *här* (her) og *är* (er). Ser du av sammenhengen at de må bety *her* og *er*, er det helt sikkert svensk tekst du har foran deg. Du kan bruke de samme ordene for å skille svensk fra dansk. Dansk bruker nemlig samme bokstavene som norsk her. For å skille mellom norsk og dansk må du se etter andre forskjeller. Her kan det være lurt å lete etter ord med bokstaven *æ*. Finner du mange ord med *æ* der du på norsk ville ventet å finne *e*, er du på rett spor, og teksten er sannsynligvis dansk. Eksempler kan være ordene *lese* og *felles*, som på dansk vil skrives *læse* og *fælles*.

Du kan bruke andre bokstaver også: Norsk og svensk bruker nesten alltid *p*, *t* og *k* i ord der dansk bruker *b*, *d* og *g*. Ordene *gap*, *fot* og *rik* er like i norsk og svensk, men på dansk skrives de *gab*, *fod*, og *rig*. Skulle du finne stor *l* (=dere) aleine som ord, er det ganske sikkert en dansk tekst. For å være helt sikker kan du lete videre til du finner *jeres* (=deres), da er det dansk.

Generelt vil du som norsk oppfatte setningsbygningen som litt uvant når du leser en dansk tekst, og leser du en svensk tekst, vil den oppfattes som ganske ok, men ordene vil oppleves som uvante. I de fleste tilfeller vil du nok forstå de skrevne ordene i begge språkene om du gir deg litt tid til å tenke etter. Det vil alltid være noen ord du lurer på, og noen vil være slik at du tror du har forstått, men seinere oppdager at det ikke stemte helt. Mellom norsk, svensk og dansk finnes det en del ord som ofte kalles "falske venner": det vil si ord som ser like ut, men som har ulik betydning. Til slutt her finner du en liste over vanlige ord som har ulik betydning på norsk, svensk og dansk.

Dansk uttale

Muntlig dansk, særlig om det er hurtig tale, kan skape problemer for nordmenns forståelse. Mange sier de oppfatter det som danskene snakker med "en potet i halsen". For et norsk øre vil det lyde som om ikke alle ord uttales fullt ut, noen ord har andre vokaler eller vokalene høres annerledes ut enn vi er vant med i norsk selv om ordet skrives likt.

Vi kan starte med eksempelordene fra avsnittet over: gap, fot og rik vil på dansk skrives *gab*, *fod* og *rig*. På den såkalte bløde kyststriben i Norge stemmer den norske dialektuttalen helt med det danske skriftbildet. Men danskene uttaler slett ikke disse – og en mengde andre ord – slik som de skrives – i norske ører lyder de nærmest som *gæb*, *foð* og *rij*. Dette kan være nyttig å huske når vi går videre.

Det å trekke sammen lyder og kutte endinger, gjør vi også i norske dialekter, men danskene gjør det ikke i de samme ordene eller etter samme reglene i de norske dialektene. I noen ord høres det ut som danskene svelger en del av ordet, og noen av bokstavene du ser i skrift, høres ikke i uttalen. I norsk er stort sett *d* og *t* i slutten av ord stumme. Ordet *land* (nasjon) uttales uten *d* i dansk som på norsk. I andre danske ord kan andre bokstaver være stumme, og de stumme bokstavene kan også stå inne i ordet.

Eksempel er *lige*, og *lige ud* (=like og rett fram). Her uttales ikke *g* i *lige*, men *d* i *ud* uttales som *ð* (*ð=th* i engelsk *this*). I ordene *lægerne* (legene) og *lærerne* (lærerne) uttales ikke *g* i det første ordet eller den første *r*-en i det andre, og disse ordene lyder derfor helt like. Det blir heller ingen uttaleforskjell mellom ord som *lære* (å lære) og *lærer* (en lærer) fordi den siste *r*-en i *lærer* ikke høres (forskjellen oppfattes vanligvis fordi resten av setningen hjelper deg fram til riktig betydning).

En del lyder i dansk uttale kan virke litt vanskelige i starten. Det er særlig vokalene som kan variere. Dansk har ikke den norske lyden *u*, den blir uttalt *o* i de fleste ord som skrives med *u* (f.eks. *lus*, som uttales nærmest som norsk *los*). Vokalen *a* kan variere: I ordet *male* (det å male) kan *a* høres ut som norsk *æ* i ord som *pære*. Danske diftonger kan være vanskelige for en nordmann, og en grunn er at skriftbildet ofte er likt norsk, mens uttalen er vidt forskjellig. Her er noen eksempler:

Dansk skrift	Dansk uttale	Norsk skrift
løg	løg	løk
lov	låo	lov (uttales låv)
vej	vaj	vei el. veg
nøgle	nå:je	nøkkel
meget	majeð	meget

Danske tall

Den danske tellemåten kan være en nøtt å knekke for oss både når det gjelder å forstå dansk muntlig og skriftlig, og det gjelder først og fremst titallene fra femti til hundre. Her er tipset at dette er bare å pugge: halvtreds = femti, tres = seksti, halvfjerds = sytti, firs = åtti, halvfems = nitti, men hundre = hundre. Trenger du noen knagger å hekte dette på, tar du utgangspunkt i tjuer: halvtreds er lik 2,5 x 20 (altså "halvtredje", dvs. halvveis til 3 x 20) og tres er 3 x 20.

Svensk uttale

Norge har ingen riksnorsk uttalenorm, mens Sverige har en rikssvensk norm for uttale basert på talemålet i Stockholm. Nordmenn har vanligvis ikke så store problemer med å forstå hva en svenske sier, og vi hører lett forskjell på en person fra Stockholm og en fra Skåne. En skåning

kan for nordmenn høres ut som en blanding av en sogning og en bergenser: Vedkommende vil bruke en diftong som ligner på sogningens *ao* i et ord som *båt*, men har skarre-*r* som bergenser. Likevel høres skåningen selvfølgelig ikke ut som en nordmann, til det er resten av uttalen og ordene altfor forskjellige.

Svenske ord som skrives med *sj*, *skj* og *stj* uttales med *sj*-lyd: *sjö* (*sjø*), *skjuta* (*skyte*), *stjärna* (*stjerne*). På norsk vil de to første uttales med /*sj*/-lyd, mens den siste vanligvis har tydelig /*stj*/-lyd. Nynorsk og svensk kan ha ord som uttales og skrives likt: *djup* og *sjuk*. *G* uttales ofte som /*j*/ etter *l* og *r* som i *älg* (*elg*) og *berg* (*berg*). Noen ord skrives som i norsk, men uttales litt annerledes: *rs* uttales i rikssvensk som /*sj*/ i ordene *mars*, *kurs*, *börs* og *Forsmark*. Her er eksempler på ulikheter: forskjellig betydning og forskjellige ord (og skrivemåter). Noen av disse kalles "falske venner" fordi de kan se like ut, men ha ulik betydning og ulike bruksområder.

Norsk	Betydning på svensk	Betydning på dansk
Rolig	morsom	rolig (som i norsk)
Bløt	a) bløt (som i norsk) b) myk c) tåpelig, dum	1) våt 2) bløt
Solbrent (brun)	brent av sola (skadet!)	brent av sola (skadet!)
Norsk	Svensk	Dansk
Bløtkake	tårta	lagkage
Bløtkokt	löskokt	blødkogt
Bondesjakk	luffarschack	kryds og bolle
Felles	gemensam	fælles
Frokost	frukost	morgenmad
Frøbrød	bergis, barkis	birkefranskbrød
Morsom, artig	rolig, trevlig	morsom, sjov
Lomme	ficka	lomme
Formål, hensikt	syfte	formål
Forlange, kreve	kräva, begära	forlange
Henvende seg til, benytte	anlita	henvende sig til, benytte
Skjørt	kjol	nederdel
Kjole	klänning	kjole
Iskrem	glass	iscreme
Semester	termin	semester
Ferie	semester	ferie
Lyn	blixt	lyn

Du kan finne mer opplysninger om denne typen ord i Nordisk ministerråds publikasjon "Att forstå varandra i Norden" som ligger på nettsidene til Ministerrådet (www.norden.org/sprak/) og i Skandinavisk ordbok. Du kan også teste din egen forståelse av svensk og dansk på <http://www.nordkontakt.nu>.

· Torbjørg Breivik, Språkrådet (Norge) har skrevet en artikkel om "Hva er språk?" Språk er ikke bare tale og tekst, det fins mange andre språklige uttrykk. Artikkelen kan lastes ned fra www.nordenibio.org På nettsiden er det også en egen artikkel om finlandssvensk: "Finlandssvenskarna och svenskan i Finland" av Saara Haapamäki, Åbo Akademi.

(Artikkelen er hentet fra Undervisningskompediet til Norden i bio – Toleranse. Last ned hele undervisningskompendiet her: <http://www.nordenibio.org/?bits=D216&lang=no>)